

Русин Яна
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ (КАЛЕНДАРНА ОБРЯДОВІСТЬ: ВЕСНЯНКИ)

У статті розглядається проблема використання у фаховій діяльності вчителя музики українського музичного фольклору.

Ключові слова: український музичний фольклор, веснянки, вчитель музики, календарна обрядовість.

Зміст українського музичного фольклору обумовлюється світоглядом і системою цінностей, що окреслює унікальний образ України на яскравій палітрі світової культури. Пісенність нашого народу є транслятором створених ним духовних цінностей, національних святинь, що з плином часу набувають все більшої ваги.

Сучасний стан сформованості музичної культури в молодого покоління свідчить не тільки про значний вплив так званої масової культури, а і про те, що музична культура української молоді стає складовою частиною масової культури. В той же час, можна констатувати, що народна музика поступово відходить у молодого покоління на другий, третій, а іноді на останній план. Таким чином, виникає певний дисбаланс у свідомості молодих громадян України, який призводить до відсторонення духовності рідного народу, знехтування власної культури і втрати самоідентифікації.

Нажаль, народна пісня залишається надбанням людей старшого покоління: саме вони можуть розповісти нам історію створення тієї чи іншої пісні, охарактеризувати її героїв та заспівати її. Саме завдяки представникам старших поколінь Україна має найбільші в Європі збірки фольклорних творів: ліричних, жартівливих пісень, дум, балад, приспівок та інших жанрів народної творчості. Тільки завдяки представникам старших поколінь українців вважають одним із самих співучих народів у світі.

З огляду на вищезазначене, *актуальність* українського музичного фольклору як основи музичного навчання і виховання школярів у сучасних умовах розбудови Української державності і відповідно реформування національної системи освіти постійно зростає. Систематичне вивчення української народної пісенності в сучасній школі, на мою думку, потрібно зробити на загальнодержавному рівні, ввівши музичну фольклористику українського народу окремим предметом в загальноосвітній школі. Під час викладання означеної навчальної дисципліни вчитель музики має, в першу чергу, роз'яснювати значимість музичного фольклору як неоціненого

надбання всього українського народу, де кожна пісня написана його серцем, розумом, а інколи навіть сльозами й кров'ю. Адже історія нашого народу виспівана в пісні, а як відомо без знання історії народу неможливо вірно оцінити його сьогодення.

Проблему педагогічного значення українського музичного фольклору доцільно розглядати в контексті української народної педагогіки, в якій на одному з перших місць було прищеплення любові до всього прекрасного. Інструментом цього виступали різні жанри народної пісенності. З раннього віку у сім'ях заохочували дітей до співу, музики, танців. Виховання і навчання базувалось на пісенних жанрах дитячого фольклору: утішках, пестушках, забавляннях, колискових, а також на різноманітних жанрах календарної обрядовості: колядках, щедрівках, веснянках тощо. Саме музичний фольклор формував естетичні смаки дитини, впливав на морально-етичне становлення та розвиток особистості. Педагогіка українського народу визначила, що для всебічного розвитку малюкам від самісінького народження замало тільки мови, їм необхідна також і музика.

Логічно і структурно організована музика як дитячого, так і обрядового фольклору завдяки синкретичності комплексно впливає на емоційну сферу дитини. Емоції ж є енергетичною базою розуму. Емоційний стан загострює, робить більш яскравим сприйняття дитиною навколишнього світу і самого себе. Приносячи задоволення і радість, спираючись на емоційність, образність, музичний фольклор, як самобутнє культурне явище, дає змогу вчителю музики розвивати не тільки музичні здібності, а і розкривати творчий потенціал, проявляти відчуття відповідальності за збереження культурної спадщини свого народу.

Одним з найяскравіших жанрів календарної обрядовості є веснянки, складені народом на честь приходу весни. У різних місцевостях України ці пісні називаються по-різному: гаївками, гагілками, ягілками, яголойками, маївками тощо. Веснянки складають один з найцікавіших за змістом, найбагатший емоційно фольклорно-пісенний цикл, тісно пов'язаний з календарем сільськогосподарських робіт і родинним побутом трудівників.

Навесні пробуджується земля, оживає природа, а з нею – радісні надії та клопоти хлібороба. Після холодних коротких днів і довгих зимових вечорів, що минали колись у тісних хатах за роботою, при тьмяному освітленні, молодь діставала нарешті можливість вийти на залиті сонячним світлом левади, вкриті першою прозеленню пагорби, де дихалось на повні груди і співалося на повен голос. Можна було затіяти гру, повеселитися, радіючи ласкавому сонцю і теплу. Переходячи від покоління до покоління, пісні, хороводи, ігри поступово утворили специфічний обряд із чітко

визначеним порядком дійства і усталеним пісенним супроводом.

До найдавніших веснянок належать обрядові хороводи та співи з пантомімою, а також ігри, у яких висловлюється бажання прискорити прихід тепла, а з ним і тієї пори, коли закладався реальний ґрунт для доброго врожаю. Глибокою старовиною віє від веснянок, у яких відчувається одвічна турбота про майбутній добробут та бажання “накликати” його піснею-замовлянням: “Куди горобець ішов – туди ячменець зійшов”. З цією ж метою дівчата імітували в танках процеси вирощування збіжжя та городини: “орали” поле, “збирали” льон, гречку, “завивали” огірочки, “саджали” грушу, “поливали” й показували, як росте, спіє мак і т.п.

На молодіжних весняних гулянках, під час ігор і танців, зав'язувалися ближчі знайомства, відбувалися зустрічі закоханих, мріялося про майбутнє одруження. Вибір дівчини до пари – лейтмотив багатьох хороводних пісень: “Ягіл-ягілочка, ягілова дочка, вибери собі дівчину, як червону калину”; “Біжи до Дунаю, бери ту, що скраю”; “На городі вільха, під нею вода мілка, ото мені сподобалась всередині дівка”. Серед пісень цього циклу чимало творів з виразним соціальним спрямуванням, у яких осуджуються гонористі, ледачі багачки і схвалюється прихильність до роботящих, скромних дівчат.

В останні дні весняних свят виконувалися пісні, в яких переважали мотиви прощання, розлуки, суму: “Співай, співай, товаришко, бо вже не будемо, бо надходить годинонька, що ся розійдемо”.

Перші записи і публікації веснянок були здійснені фольклористами ще в першій половині XIX ст. (збірники З. Доленги-Ходаковського, М. Максимовича, А. Метлинського). Найповніша наукова подача матеріалу в дореволюційних виданнях належить В. Гнатюку, який видав том “Гаївок”, куди звів весняні пісні, зібрані по всій Україні. Кілька збірок веснянок разом з мелодіями опублікував М. Лисенко. Чимало веснянок записано з голосу Л. Українки.

Ліричні почуття, оспівування пробудженої природи і юної дівочої краси, турбота про врожай і сімейний добробут – все це єднає обрядові весняні пісні з родинно-побутовою лірикою. З часом деякі веснянки втратили ознаки обрядовості і ввійшли до молодіжного репертуару як лірично-побутові пісні. Багато з них і тепер користується заслуженою популярністю серед аматорів співу та професіоналів (“А вже весна”, “Чи я в лузі не калина була”, “Попід мостом, мостом”, “Ой у полі криниченька”), а деякі стали набутком дитячого фольклору, перетворившись на такі ігри й забави, як “Подоляночка”, “Журавель”, “Зайчик”, “Просо”, “Мак”, “Огірочки”. Окремі строфи веснянок, переважно коломийкового розміру, виконуються зовсім

незалежно від календаря, як приспівки до танцю (“Чи й у вас так, як у нас”, “Та заспівай, соловію”, “Ой у лісі, у лісочку”, “Ой кувала зозуленька” та ін.).

Звичай водити хороводи, співати веснянки і забавлятися іграми, приуроченими весні, зберігся подекуди до наших днів, задовольняючи естетичні потреби людей, у яких такий спосіб святкування приходу весни шанується як жива традиція. В наш час зміст цього звичаю і його дидактична спрямованість збагатилися новими ідеями, співзвучними нашій добі. Весняні ігри та пісні відтворюють у поетичних образах не тільки спостереження трудівника над змінами в житті природи і його емоції, викликані цими змінами, а й спрямовані на те, щоб прославити роботящі руки, завзяття, прагнення самовіддано працювати на благо України. Веснянки – пісні молодості, краси, кохання. В них звучить здоровий оптимізм і світлі, ліричні мотиви. Вони й сьогодні дарують естетичну насолоду людям як високохудожні твори народного мистецтва.

*Вийди, вийди, Іванку
Вийди, вийди, Іванку,
Заспівай нам веснянку!
Зимували, не співали -
Весни дожидали!
Весна, весна, наша весна,
Да що ж ти нам принесла?
Старим бабам по кийочку,
А дівчатам по віночку!
Звила ж я віночок вчора
Звечора, звечора
З зеленого барвіночку
Та й повісила на кілочку.
Матуся вийшла,
Віночка зняла,
Віночка зняла
Та нелюбові дала.
Коли б же я теє знала,
Я б його розірвала,
Я б його розірвала,
Ніж нелюбові дала!
Благослови, мати
Благослови, мати,
Весну закликати,
Весну закликати,*

*Зиму проваджати.
Благослови, мати,
Весну закликати,
Зимочка в візочку,
Літечко в човночку.*

Анатолій Іваницький вказує, що календарна обрядовість весняного циклу існує почасти у вигляді коротких пісень з інтонацією кличу-гукання. Буває, що співають, перегукуючись, два хори. Звук подається якнайсильніше, щоб було чути аж до сусіднього села. Для цього стають якнайвище, наприклад, вилазять на дахи, виходять на берег річки, озера. Прокричавши свою пісню, строфу чи рядок, хор замовкає і слухає відпуння, або чекає, коли відгукнуться дівчата з іншого кутка села. Закінчуються такі співи глісандуючим вигуком “гу”. Такий спів веснянок має назву “весну гукати” [2].

Обрядова культура українців розвивалася за законами усної культури і містила комплекс регіональних ознак. Народна обрядова пісенність виникла з внутрішньої потреби людини творити гармонію. Формування духовного досвіду наших предків було невіддільне від землі і природи. Користуючись її дарами, людина завжди відчуває себе часткою природи. Саме цей особливий психологічний стан є необхідним для творчості. Саме він породжує відчуття спорідненості з навколишнім середовищем своєї Батьківщини. Звідси народжується цілісність як у сприйнятті образів, так і в їх відтворенні. Тому образи народної пісні формують реальну духовність школярів, яка виростає з художнього переживання навколишнього світу.

Музичний обрядовий фольклор весняного циклу транслює єдність людського і природного, демонструючи народну мудрість, в основі якої лежать цінності педагогіки українського народу. Веснянки втілюють єдність поколінь, шанобливе поетизоване ставлення до землі, батьківського дому, пам'ять народу. Обрядовими співами українці відзначали пробудження природи і відчуттів, готовність до радісної хліборобської праці тощо.

Євгенія Войта зазначає, що українські народні пісні загалом і пісні весняного циклу зокрема є дуже зручними для формування вокальних навичок і виконавської майстерності [1]. Мелодії веснянок побудовані на багаторазовому повторенні однієї-двох поспівок у межах невеликого діапазону, що робить їх дуже корисними для вокально-хорової роботи вчителя музики, а саме: веснянки-заклички, що виконуються хором в унісон, або їх елементи, доцільно використовувати в якості матеріалу для розспівування замість вправ, які містять тризвуки, гами або що; на матеріалі веснянок, що містять елементи елементарного двоголосся зручно

відпрацьовувати початкові уміння щодо багатоголосного хорового співу, чистоти й точності інтонування, розвитку внутрішнього слуху.

Таким чином, можна зробити такі висновки:

– український музичний фольклор є підґрунтям для природного загального музично-естетичного розвитку й становлення музичної культури школярів;

– український музичний фольклор є інструментом комплексного формування музичних здібностей - музичного слуху, ладового чуття, відчуття музичного ритму, музичної пам'яті, а також сприяє розвитку творчих якостей особистості;

– українська народна пісенність є духовним і моральним фундаментом, на якому виховується самоусвідомлення особистості в якості представника свого народу, наділеного національною ідентичністю.

Використана література:

1. *Войта Є. С.* Хай квітне українська народна пісня: навчально-методичний посібник. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1994. – 128 с.
2. *Іваницький А. І.* Український музичний фольклор: підручник для вищих навчальних закладів. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 320 с.

РУСИН ЯНА. *Воспитательное значение украинского музыкального фольклора (календарная обрядовость: веснянки).*

В статье рассматривается проблема использования в профессиональной деятельности учителя музыки украинского музыкального фольклора.

Ключевые слова: украинский музыкальный фольклор, веснянки, учитель музыки, календарная обрядовость.

RUSIN YANA. *Educational value of the Ukrainian music Folklore (calendar rituals: SPRING songs).*

In the article is reviewed a problem of usage of the Ukrainian folklore music in the professional music teacher activity.

Keywords: Ukrainian musical folklore, spring-songs, a music teacher, calendar ritualism.

Саєнко Н. С.
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ГУМАНІЗАЦІЇ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ІНЖЕНЕРНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

В статті представлено ефективні шляхи втілення гуманітарних і гуманістичних аспектів освіти у вищих технічних навчальних закладах. Особистісно орієнтований підхід до